

Чупрінова Н.Ю.

Національна академія Національної гвардії України

Севрук І.І.

Національна академія Національної гвардії України

Соколовська Ю.В.

Національна академія Національної гвардії України

ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ТА СРСР ЩОДО УКРАЇНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВІЙНИ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті розкрито історичну еволюцію політики російської імперії та СРСР щодо України як основи сучасної агресії РФ, що проявилася у спробах відновлення геополітичного контролю над українськими територіями. З'ясовано, що ідеологічні витoki сучасної війни сягають імперських доктрин ХІХ–ХХ століть, зокрема концепцій панславізму, «єдиного російського народу» та заперечення окремішності української нації. Наголошено, що ці ідеї були послідовно інтегровані у державну політику Росії, формуючи історичну тяглість імперського мислення. Підкреслено, що політика русифікації ХІХ століття започаткувала системне нищення української національної ідентичності, що згодом було інституційно закріплено радянською владою під гаслами «інтернаціоналізму». Констатовано, що радянська політика щодо України поєднувала формальні ознаки самовизначення з фактичним централізмом, відтворюючи імперську модель під виглядом федеративної державності. Визначено, що ленінсько-сталінський компроміс 1922 року створив механізм політичного підпорядкування союзних республік, який унеможливив розвиток реальної державності України. Зауважено, що згорання політики коренізації, репресії проти української інтелігенції та голодомор 1932–1933 рр. зруйнували соціокультурні основи нації, заклали основу тривалої залежності від московського центру. Уточнено, що радянський тоталітаризм сформував модель повного контролю над суспільством, у якій придушення індивідуальності та культивування колективної свідомості стали інструментами політичного домінування. Пояснено, що сучасний рашизм є безпосереднім спадкоємцем радянського тоталітаризму, який відтворює ідеологію винятковості, культ сили та механізми виправдання насильства. Встановлено, що після Другої світової війни радянська політика русифікації трансформувалася у форму культурно-економічного контролю, який закріпив залежність України. Акцентовано увагу на тому, що процес внутрішньої міграції та домінування російської мови спричинили ерозію національної ідентичності, особливо у східних регіонах. Підкреслено, що після розпаду СРСР Росія продовжила імперську стратегію через створення СНД, використовуючи енергетичний, політичний і гуманітарний тиск для утримання впливу. Констатовано, що вторгнення 2022 року стало кульмінацією столітнього процесу реваншизму, спрямованого на відновлення імперської цілісності шляхом заперечення права України на суверенітет.

Ключові слова: імперська політика, русифікація, радянський тоталітаризм, національна ідентичність, історична спадковість, рашизм, російсько-українська війна.

Постановка проблеми. Проблематика формування агресивної політики РФ щодо України має глибоке історичне коріння, яке бере початок у період існування російської імперії та радянського союзу. Упродовж століть політичні еліти російської держави послідовно реалізовували

стратегію заперечення української самобутності, використовуючи ідеологічні, культурні та адміністративні засоби впливу. У зв'язку з цим розпад СРСР не став завершенням імперського проєкту, а, навпаки, відкрив новий етап його трансформації в умовах формування незалежної української

державності. Саме тому події 2014–2025 років, пов'язані з анексією Криму та збройною агресією проти України, слід розглядати як результат тривалого історичного процесу відтворення імперської політики у нових геополітичних формах. Тому дослідження історико-політичних витоків сучасної війни дозволяє виявити сталі механізми підпорядкування України, що зберігаються у світоглядній і державній практиці росії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про зростання наукового інтересу до вивчення історичних, політичних і ментальних чинників, що зумовили російсько-українську війну XXI століття. Зокрема, О. Нікілев розкрив особливості радянської мовної політики як одного з важливих інструментів русифікації та послаблення української національної ідентичності [1]. Поряд з тим, вчений зосередив увагу на історико-психологічних чинниках формування імперської свідомості російського суспільства, що визначили його агресивну поведінку щодо України [2]. Своєю чергою В. Даниленко проаналізував процеси дезінтеграції СРСР, наголосивши на тому, що крах радянської системи створив передумови для подальшої реваншистської політики росії [3]. Натомість О. Корнієвський та А. Филипенко відзначили, що імперський синдром і комплекс втрати великодержавного статусу стали основою російського реваншизму [4]. Поглиблюючи розуміння сучасних причин конфлікту, І. Дуцяк обґрунтував взаємозв'язок між тоталітарними тенденціями російської влади та агресивною зовнішньою політикою, акцентуючи увагу на потребі міжнародного переосмислення механізмів колективної безпеки [5]. При цьому О. Ситник та О. Зубкович зауважили, що сучасна агресія рф є закономірним результатом відтворення імперської моделі державності [6]. Водночас С. Плохій узагальнив багатовіковий досвід українсько-російських відносин, показавши тяглість імперської політики росії від московського царства до сучасної держави, що прагне ревізії результатів розпаду СРСР [7].

Попри значний обсяг наукових досліджень, присвячених історичним, політичним і цивілізаційним аспектам українсько-російських відносин, питання політики російської імперії та СРСР щодо України як передумови війни XXI століття залишається надзвичайно актуальним і потребує подальшого комплексного наукового осмислення.

Метою статті є аналіз політики російської імперії та СРСР щодо України як важливої передумови виникнення російсько-української війни XXI століття.

Виклад основного матеріалу. Передумови російської агресії 2014–2025 рр. проти незалежної України формувалися ще від часу розпаду СРСР і перших років становлення сучасної української державності.

Відтак, розпад радянської імперії та занепад комуністичного блоку наприкінці XX століття стали серйозним викликом для політичних еліт колишнього центру імперії, оскільки він спричинив втрату геополітичного контролю над територіями, які росія традиційно вважала сферою свого впливу [8, с. 14]. У зв'язку з цим виникла необхідність відновлення попереднього статусу москви як наддержави, що визначило подальший напрям зовнішньополітичної стратегії рф.

Україна, як найбільша з колишніх радянських республік, що мала стратегічне положення, розвинену промисловість та потужний аграрний потенціал, стала центральним елементом політичних і ідеологічних претензій москви. Уже в 1990-х роках російська політична риторика почала демонструвати прагнення до відновлення «єдності східнослов'янських народів», що втілювало реваншистські настрої, замасковані під культурно-історичну спільність. З часом ці ідеї еволюціонували у відкриту експансіоністську політику, орієнтовану на відновлення контролю над пострадянським простором. Тому розпад СРСР не став остаточним розривом із минулим, а лише започаткував нову фазу імперських трансформацій.

Якщо розглядати процес у ширшому історичному вимірі, стає очевидним, що коріння сучасної війни проти України сягає глибше – у тривалі процеси формування та відтворення імперських амбіцій росії у XIX–XX століттях. Саме в цей період виникли базові ідеологічні засади, що згодом трансформувалися у складові сучасної агресивної політики. Зокрема, ідеї панславізму, доктрина «єдиного російського народу» та заперечення окремої української нації стали теоретичною основою, яка забезпечувала ідеологічну наступність російського імперіалізму.

Важливо відзначити, що значний внесок у формування імперського впливу справила політика русифікації XIX століття. Вона була спрямована на послідовне знищення української національної ідентичності, насамперед через заборону українського друку (Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський указ 1876 р.), обмеження освіти українською мовою та переслідування діячів культури й науки. Це створило довготривалий історичний прецедент державної дискримінації, який надалі відтворила радянська влада, приховуючи його під

гаслами «інтернаціоналізму» та «братерства народів». Унаслідок цього українська нація опинилася в умовах системного підпорядкування, що мало тривалі соціокультурні наслідки.

У XX столітті політика радянської держави щодо України характеризувалася суперечливістю. Формально проголошене право національного самовизначення поєднувалося з централізованим контролем над економікою, політикою, культурою та історичною пам'яттю. З одного боку, українська радянська державність мала вигляд політичної самостійності, однак, з іншого – усі важливі рішення ухвалювалися в Москві. Особливо трагічними стали події періоду сталінського тоталітаризму, коли репресії, голодомор 1932–1933 рр. і масові депортації української інтелігенції зруйнували соціальну структуру нації. Унаслідок цього утвердилася модель політичного підпорядкування, яка відтворювала уявлення про Україну як складову імперського простору.

Надалі саме цей історичний досвід став основою для розуміння сучасних подій. Сьогоднішня російсько-українська війна не є ізольованим явищем, а органічно продовжує лінію імперського домінування, що простежується від царської доби до радянського часу. Поточний конфлікт репродукує знайому для Росії схему контролю над підлеглими територіями, зокрема шляхом ідеологічного заперечення українського суверенітету та прагнення відновити статус «великої держави» [7, с. 19–20]. У цьому відображається глибинна спадковість між минулими й сучасними формами експансії, що свідчить про незмінність політичного мислення імперського типу.

З огляду на це, сучасна війна постає як результат багатовікового прагнення Москви відновити цілісність колишньої імперії, використовуючи заперечення права України на самостійний розвиток. У цьому аспекті боротьба українського народу за свободу є проявом тривалого історичного процесу утвердження національної самосвідомості. Відтак події XXI століття слід розглядати як черговий етап українського спротиву імперській моделі, що послідовно відтворювалася протягом кількох століть.

У контексті витоків цієї моделі важливо зупинитися на ролі Володимира Леніна. Його діяльність у російсько-українських відносинах не була спрямована на становлення української державності, попри сучасні політичні спроби представити це інакше. Ленін, фактично, створив нову адміністративну форму російської державності, перетворивши імперію на федерацію з формальними

ознаками рівності суб'єктів. Водночас реальний зміст цієї системи полягав у відтворенні централізованого контролю, прихованого за федеративними назвами. Тому ленінська політика не відкривала шлях до самостійного розвитку України, а закладала інституційні основи для її підпорядкування [7, с. 37].

Подальший розвиток цієї конструкції відбувся у 1922 році, коли між Леніном і Сталіним виникла суперечність щодо моделі радянського державного устрою. Ленін відстоював ідею союзного принципу, тоді як Сталін наполягав на автономізації, що передбачала фактичне позбавлення республік політичної суб'єктності. Протидія українських і грузинських більшовиків свідчила про намагання зберегти бодай формальні ознаки державності, однак ці зусилля мали короткотривалий характер [7, с. 37].

Розвиток подій засвідчив, що створення СРСР стало компромісом за формою й змістом. Уже в перші роки функціонування радянської системи було сформовано механізми повного централізованого управління. Партійно-державна структура забезпечувала монопольну владу Москви над усіма сферами життя союзних республік, включно з Україною. Унаслідок цього федеративний принцип перетворився на декларативну формальність, тоді як реальність засвідчувала повернення до імперських методів управління. Саме в цей період закладалися передумови для майбутнього політичного та культурного підпорядкування України радянському центру.

Як показує історичний аналіз, згорання автономних прав республік упродовж 1930-х років, посилення русифікаційної політики та централізація влади стали основою моделі, що поєднувала радянські гасла з імперським змістом. Від початку утворення СРСР ця модель мала на меті відтворення колишньої імперської структури під виглядом нового державного устрою. Цей процес, започаткований у 1922 році ленінсько-сталінським компромісом, поступово набував системного характеру. У XXI столітті він виявився у намаганнях Кремля відновити політичне домінування над колишніми радянськими республіками, що свідчить про неперервність імперського мислення у російській політичній традиції.

Після утвердження радянської влади становище неросійських культур у межах СРСР спершу виглядало дещо сприятливішим. Політика «коренізації», проголошена у 1920-х роках, декларувала розвиток національних мов, освіти та культури, що створювало враження підтримки етнокультурного

розмаїття. Здавалося, що радянська влада готова відмовитися від відверто імперських методів, надавши народам певний простір для культурного самовираження. Проте вже наприкінці десятиліття цей процес зазнав різкої трансформації. З посиленням особистої влади Сталіна «коренізація» була фактично згорнута, а її місце посіла політика централізації та русифікації. Водночас із цим індустріалізація й колективізація сприяли поширенню російської мови як основного інструмента адміністративного та науково-технічного управління. Унаслідок цього сформувалася нова форма культурної уніфікації, що відтворювала імперські механізми асиміляції, замасковані під радянську ідеологію «інтернаціоналізму» [7, с. 38].

Розглядаючи ці події з позиції політичних наслідків, варто відзначити, що русифікація мала мовно-культурне та владне значення. Поступове підпорядкування місцевих еліт загальносоюзному центру формувало нову систему залежності, яка фактично відтворювала колоніальні моделі управління. Для України це означало згорання процесів національного відродження, що активізувалися у 1920-х роках під впливом українізації. Саме тоді спостерігалось пожвавлення культурного життя, зростання ролі української мови в освіті та науці, формування модерної національної ідентичності. Однак уже наприкінці десятиліття ці здобутки були ліквідовані внаслідок репресій проти українських культурних і наукових діячів, звинувачених у «націоналізмі».

Як засвідчують історичні реалії [6, с. 12], трагічна доля України у першій половині XX століття логічно впливає з попередніх імперських тенденцій, які більшовики успадкували та підсилили новими формами контролю. У цьому контексті поширення більшовицької ідеології виступило інструментом духовного та політичного підкорення. Внаслідок низького рівня національної свідомості значної частини населення, обмеженого доступу до освіти й відсутності чітких політичних структур, українське суспільство стало вразливим до радянської пропаганди. Під гаслами соціальної справедливості більшовицька влада поступово ліквідувала залишки української державності, що виявилось у знищенні УНР, репресіях проти інтелігенції, насильницькій колективізації та організованих голодоморах. Ці дії остаточно закріпили підпорядковане становище України в радянській системі, створивши передумови для довготривалих форм політичної залежності. Аналіз цих історичних подій дає підстави стверджувати, що більшовицький режим не просто продовжив

імперські традиції, а вдосконалив їх через поєднання насильства та ідеологічного тиску.

Розглядаючи подальший розвиток радянської політичної системи, варто відзначити, що концентрація влади в руках комуністичної партії сприяла зрощенню партійного й державного апаратів, що унеможливило формування будь-яких незалежних інституцій. Запровадження номенклатурного принципу стало інструментом централізованого контролю над усіма сферами життя – від економіки до культури. Унаслідок цього в 1930-х роках в Україні утвердився режим політичного терору, заснований на безумовному підпорядкуванні центру. Єдина державна доктрина прагнула охопити всі аспекти суспільного буття, нав'язуючи уніфіковані моделі поведінки, що усувало можливість політичного чи культурного різноманіття.

Унаслідок такого державного устрою більшовицький тоталітаризм охопив усі сфери життя, формуючи замкнену систему повного контролю над особистістю. Держава визначала норми мислення, поведінки й навіть емоцій, створюючи новий соціальний тип – «радянську людину». Основними засобами цього контролю стали ідеологічний тиск, політичний терор і система масового нагляду. У таких умовах лояльність до партійної влади перетворювалася на моральний обов'язок, а спроби незалежного мислення – на злочин. Репресії, цензура та пропаганда забезпечували атмосферу страху та підпорядкування, унаслідок чого суспільство втратило здатність до самостійного духовного розвитку [6, с. 13–14].

Досліджуючи характер функціонування цього режиму, слід зауважити, що його стрижнем була ідеологічна доктрина, спрямована на формування колективної свідомості, підпорядкованої єдиному політичному міфу. Радянська влада цілеспрямовано культивувала нетерпимість до будь-яких форм інакодумства, що трактувалися як загроза соціалістичній єдності. Така атмосфера підозри й недовіри дозволяла зміцнювати механізми контролю над населенням. У результаті тоталітаризм набув політико-духовного виміру, позбавляючи людину індивідуальності на користь колективної лояльності. Саме в цій системі зародився специфічний тип мислення, який згодом переріс у радянський менталітет – основу сучасного російського політичного реваншизму.

Переходячи до сучасності, можна констатувати, що нинішній рашизм виступає ідейним спадкоємцем більшовицького тоталітаризму. Він відтворює неоімперські наративи, культ сили та переконання у власній винятковості. Як і в радянський період,

влада в сучасній росії створює інформаційно закритий простір, у якому пропаганда формує фальшиву картину реальності. Через це здійснюється виправдання агресії, насильства та культурного домінування, що підтверджує історичну тяглість імперських механізмів. Поділ суспільства на «офіційний» і «неофіційний» світи, властивий СРСР, повторюється в теперішній росії, де нав'язування вигаданих історичних міфів стало засобом легітимації експансіоністської політики.

Після завершення Другої світової війни відбулося не послаблення, а трансформація імперських механізмів у нові форми контролю. Радянська влада, використовуючи риторику економічного відновлення та модернізації, посилила процес русифікації, який особливо глибоко торкнувся України. Через інструменти економічної інтеграції, створення підприємств союзного підпорядкування та централізовану систему управління здійснювалося витіснення української ідентичності з політичної, культурної й освітньої сфер. Унаслідок цього утворилася стійка модель економічної та духовної залежності, яка зміцнювала зв'язок України з москвою та системно підживляла її національну самотність [1, с. 46–64].

Поглиблення цього процесу було зумовлене ще одним важливим чинником – внутрішньою міграцією, що виникла як наслідок відбудови промисловості. Масовий приїзд робітників із росії до українських міст сприяв зміні етнокультурного складу населення, закріпленню російської мови в побуті, освіті та на виробництві. У результаті активно відкривалися російськомовні школи, дитячі садки, технікуми, а українська мова поступово витіснялася з офіційного середовища. Цей процес формував соціальну ієрархію, у якій володіння російською мовою ототожнювалося з престижем і кар'єрними можливостями, тоді як українська культура розглядалася як другорядна та маргіналізована [1, с. 46–64].

Поступово, під впливом зазначених процесів, у свідомості населення утвердилася орієнтація на москву як центр політичної, економічної й культурної легітимності. Українське суспільство дедалі більше втрачало власні національні орієнтири, що послаблювало відчуття державної самостійності. Особливо помітними ці наслідки стали у великих промислових центрах – Донбасі, Харкові, Дніпропетровську, де російська мова перетворилася на ознаку «вищої» радянської культури. У подальшій історії саме ці регіони стали сприятливими для російської пропаганди, яка апелює до образу «спільного радянського минулого» з метою

легітимації агресії проти України у XXI столітті.

Розглядаючи процес становлення передумов російської агресії проти України, варто зазначити, що вони сформувалися ще під час розпаду СРСР і утвердження української незалежності. У цей період у політичній свідомості російських еліт закріпилася ідея тимчасовості української державності, що нібито суперечить історичній «логіці» імперії. Саме ця позиція, успадкована від доктрини «єдності російського світу», зумовила ідеологічне заперечення права українського народу на власний політичний і культурний розвиток [3, с. 234–236].

Особливу увагу привертає те, що ідеї «радянської ностальгії» виявилися поширеними саме серед частини українського населення, вихованого в межах радянсько-російської культурної системи. Ці групи громадян сприймають розпад СРСР як наслідок змови зовнішніх сил і внутрішньої «зради», ототожнюючи втрату імперії з особистою втратою історичної Батьківщини. У масовій свідомості зберігся образ «великої спільної держави», яка нібито могла бути збережена, якби не втручання Заходу й українських національних рухів. Цей світогляд сприяв відтворенню радянських ідентичностей, що стали інструментом для формування лояльності до сучасної російської політики [4].

Надалі історичний період, після розпаду СРСР, росія намагалася зберегти домінування над колишніми союзними республіками, застосовуючи різні інструменти впливу – від економічних і політичних до гуманітарних. Показовим у цьому контексті стало створення Співдружності Незалежних Держав (СНД), яка, попри офіційно задекларовану рівноправність, фактично функціонувала як механізм утримання впливу кремля. Через енергетичну залежність, інтеграційні ініціативи та політичний тиск росія намагалася відтворити структуру постімперської підлеглості. Водночас Україна, прагнучи уникнути втрати суверенітету, займала обережну позицію, що викликало невдоволення москви й поступове посилення її ревізійністських амбіцій [3, с. 234–236].

Як свідчить подальший розвиток подій, безпосереднім чинником відкритої агресії 24 лютого 2022 року стало прагнення кремля символічно відновити імперський вплив у рік сторіччя утворення СРСР. Це вторгнення мало військово-цивілізаційний характер – воно розглядалося як спроба утвердити концепт «історичної росії» через створення нової геополітичної конструкції під керівництвом москви. У межах цього проєкту Україна посідала

центральне місце, оскільки сприймалася як важливий елемент імперської ідентичності, без якого росія не могла претендувати на статус «великої держави» [8, с. 15–16].

З огляду на ці обставини, агресія проти України стала переломним моментом у двосторонніх відносинах, остаточно зруйнувавши навіть формальні ознаки партнерства між державами. Унаслідок анексії Криму та війни на сході України було ліквідовано договірно-правову основу співробітництва, яка протягом десятиліть забезпечувала мінімальну стабільність у взаємодії Києва і Москви. Водночас знищення інституційних механізмів комунікації унеможливило політичний діалог, а будь-які дипломатичні контакти набули конфронтаційного характеру. Результатом стали масштабні людські втрати, руйнування економічних зв'язків та формування глибокого відчуження між суспільствами обох країн, що остаточно зруйнувало спільний культурно-історичний простір [9, с. 2].

У ширшому історичному розрізі війна, яка розпочалася у 2014 році, не може розглядатися як випадковий конфлікт. Вона є закономірним наслідком тривалого процесу імперського підкорення України, що тривав кілька століть. Упродовж цього часу здійснювалася системна політика розмивання національної ідентичності, запровадження мовної та культурної уніфікації, а також формування комплексу меншовартості серед українців. Такі ідеологічні установки, закладені імперською пропагандою, підтримувалися й після розпаду СРСР через медіа, освітні програми та інформаційні впливи, що сприяло збереженню проросійських наративів у частини населення [2, с. 114–115].

Як засвідчує історична ретроспектива, витоки цих процесів сягають періоду імперського підкорення українських земель. Іще в XVIII столітті російський уряд розпочав послідовне знищення залишків автономії Гетьманщини та ліквідацію Запорозької Січі, що фактично позбавило український народ політичної суб'єктності. Узагальнюючи ці історичні етапи, можна стверджувати, що імперська політика мала цілеспрямований і послідовний характер – від знищення автономії до формування моделі ідеологічного підпорядкування, наслідки якої зберігаються у політичній свідомості росії й нині.

Згідно з висновками, наведеними у [5], дослідження причин російсько-української війни першої третини XXI ст. підтверджує, що визначальними чинниками конфлікту є експансіоністська,

тобто імперська, ментальність російського етносу, сформована протягом століть, а також прагнення правителів авторитарних держав утримувати владу будь-якими засобами. Виявлена взаємозалежність цих чинників демонструє існування стійкого причинно-наслідкового механізму, у межах якого страх відповідальності за зловживання владою перетворюється на мотивацію до зовнішньої агресії. Така закономірність особливо помітна в умовах тривалого правління однієї особи, коли військові дії стають інструментом легітимації влади. У зв'язку з цим обмеження термінів перебування при владі може розглядатися як ефективний засіб запобігання виникненню агресивних конфліктів. Зазначений принцип, за умов інституціоналізації на міжнародному рівні, може стати елементом системи глобальної безпеки [5, с. 910].

Звернення до історичних передумов дозволяє простежити, що зазначені ментальні установки мають глибокі історичні корені. Починаючи з XV–XVI ст., московська держава будувала свою політичну ідентичність навколо ідеї «збирання руських земель», що використовувалася для виправдання територіальної експансії під релігійними та культурно-цивілізаційними гаслами. У добу Івана IV ця концепція трансформувалася в систему централізованого деспотичного управління, а в період правління Романових набула форми імперської політики, спрямованої на ліквідацію національних автономій і культурну асиміляцію підкорених народів. В українському контексті це виявлялося у послідовному нищенні державницьких інститутів, забороні мови та обмеженні культурного розвитку. Такий історичний досвід заклав підвалини для формування імперської свідомості, у якій військове завоювання поєднувалося з ідеєю «третєримської місії» Москви, що надалі стало ідеологічною основою російської агресії проти України.

Події новітнього часу підтверджують тяглість цього процесу. Військова агресія росії проти України у 2014 та 2022 роках є виявом неоімперського рецидиву, що виник на основі реваншистського прагнення переглянути результати розпаду СРСР. Сучасна російська політична еліта сприймає Україну як елемент імперського простору, а її незалежність – як історичну «аномалію», що підлягає «виправленню». Така позиція відтворює традиційні механізми підкорення, лише адаптовані до нових геополітичних умов [6, с. 15].

Узагальнення наведених фактів засвідчує наявність стійкої історичної безперервності імперської політичної традиції, яка зумовлює повторюваність агресивних дій росії щодо України. Цей процес

має політичний, військовий вимір та водночас цивілізаційний характер, оскільки відображає прагнення зберегти архаїчну модель мислення, у якій домінування над сусідами розглядається як природний стан держави. Відповідно, сучасна війна є проявом глибинної історичної закономірності, що поєднує імперські амбіції з прагненням утвердити власну владу через силові підкорення інших народів.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що сучасна російсько-українська війна є закономірним наслідком тривалої еволюції імперської політики росії, витoki якої простежуються ще в добу російської імперії та Радянського Союзу. По-перше, встановлено, що системна русифікація, заперечення української національної ідентичності та централізована модель державного управління сприяли формуванню довготривалих механізмів політичного, культурного й економічного підпорядкування України. По-друге, з'ясовано, що більшовицький тоталітаризм продовжив імперські традиції та

поглибив їх через запровадження ідеологічного контролю, масових репресій і політики культурної уніфікації, що в результаті стало основою для становлення радянського, а згодом і російського неоімперіалізму. Додатково підкреслено, що після розпаду СРСР рф не відмовилася від прагнення відновити домінування над колишніми радянськими республіками, натомість адаптувала імперські інструменти у форми «м'якої сили», політичного тиску та інформаційного впливу. У зв'язку з цим доведено, що збройна агресія росії проти України у 2014–2025 роках постає продовженням попередньої політики, спрямованої на заперечення українського суверенітету та відтворення моделі контролю над пострадянським простором. Тому результати історичного аналізу підтверджують, що ця війна має не ситуативний, а цивілізаційно-імперський характер, тоді як боротьба українського народу за незалежність є складовою тривалого процесу відновлення державності й утвердження національної самобутності.

Список літератури:

1. Нікілев О. Україна у контексті мовної політики держави середини 1940-х – кінця 1980-х рр. (на прикладі Дніпропетровщини). *Науково-теоретичний альманах Грани*. 2021. № 24(2). С. 46–64. DOI: <https://doi.org/10.15421/172114>
2. Нікілев О. Історичні корені та передумови російсько-української війни: ментальний вимір. *Науково-теоретичний альманах Грани*. 2023. № 26(5). С. 110–117. DOI: <https://doi.org/10.15421/1723109>
3. Даниленко В. Україна 1985 – 1991 рр.: остання глава радянської історії. Київ: Інститут історії України НАН України. 2018. 278 с.
4. Корнієвський О., Филипенко А. Ретроспективна рефлексія «поразки» в суспільній свідомості народів Центрально-Східної Європи. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-05/kornievskiy_filipenko_red_06.11.2020-1.pdf
5. Дуцяк І. З. Причини російсько-української війни першої третини ХХІ ст. як джерело реформування безпекової політики ООН. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. С. 902–910. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-110>
6. Ситник О., Зубкович О. Переосмислення витоків російсько-української війни початку ХХІ століття. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія, Спецвипуск*. 2024. С. 9–17. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.spec.1>
7. Російсько-українська війна: повернення історії / Сергій Плохій; пер. з англ. М. Ларченка. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 400 с.
8. Російсько-українська війна. Енциклопедичний глосарій / Упорядники: д. і. н., проф. А. Киридон, к. і. н., доц. А. Іваненко; за заг. ред. д. і. н., проф. А. Киридон. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2024. Вип. 1. 352 с.
9. Перспективи українсько-російських відносин (Концептуальні підходи і практичні кроки). *Національна безпека і оборона*. 2015. № 8-9. 96 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD157-158_2015_ukr.pdf

Chuprinova N.Yu., Sevruck I.I., Sokolovska Yu.V. THE POLICY OF THE RUSSIAN EMPIRE AND THE USSR TOWARDS UKRAINE AS A PREREQUISITE FOR THE WAR OF THE 21ST CENTURY

The article reveals the historical evolution of the policy of the Russian Empire and the USSR toward Ukraine as the foundation of the current Russian aggression, manifested in attempts to restore geopolitical control over Ukrainian territories. It is clarified that the ideological roots of the present war date back to the imperial

doctrines of the 19th–20th centuries, particularly the concepts of Pan-Slavism, the “single Russian people,” and the denial of the distinctiveness of the Ukrainian nation. It is emphasized that these ideas were consistently integrated into the state policy of Russia, forming the historical continuity of imperial thinking. It is highlighted that the Russification policy of the 19th century initiated the systemic destruction of Ukrainian national identity, which was later institutionally reinforced by Soviet power under the slogans of “internationalism.” It is stated that Soviet policy toward Ukraine combined the formal features of self-determination with actual centralization, reproducing the imperial model under the guise of federal statehood. It is determined that the Lenin–Stalin compromise of 1922 created a mechanism of political subordination of the union republics, which made the development of genuine Ukrainian statehood impossible. It is noted that the rollback of the policy of indigenization, the repressions against the Ukrainian intelligentsia, and the Holodomor of 1932–1933 destroyed the sociocultural foundations of the nation, laying the groundwork for long-term dependence on the Moscow center. It is specified that Soviet totalitarianism established a model of complete control over society, in which the suppression of individuality and the cultivation of collective consciousness became instruments of political domination. It is explained that modern rashism is a direct successor of Soviet totalitarianism, reproducing the ideology of exceptionalism, the cult of force, and mechanisms of justifying violence. It is established that after World War II, the Soviet policy of Russification transformed into a form of cultural and economic control that reinforced Ukraine’s dependency. Attention is drawn to the fact that the processes of internal migration and the dominance of the Russian language caused the erosion of national identity, especially in the eastern regions. It is emphasized that after the dissolution of the USSR, Russia continued its imperial strategy through the creation of the CIS, using energy, political, and humanitarian pressure to maintain influence. It is stated that the 2022 invasion became the culmination of a century-long process of revanchism aimed at restoring imperial integrity by denying Ukraine’s right to sovereignty.

Key words: imperial policy, Russification, Soviet totalitarianism, national identity, historical continuity, rashism, Russian-Ukrainian war.

Дата надходження статті: 16.09.2025

Дата прийняття статті: 01.10.2025

Опубліковано: 05.12.2025